

ANDOR CSABA

Lisznyai Kálmán születésnapja

Nagy Csaba emlékére

1999 és 2002 között, a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársaként részt vettem a Nagy Csaba irányításával folyó grandiózus internetes adatbázisnak, a Magyar Életrajzi Indexnek a munkálataiban. (Ma már csak töredékesen érhető el az akkori adatbázis, amely több mint 210 ezer nevet tartalmazott.) Ennek különlegessége az volt, hogy egyfelől állást foglalt az egyes személyek pontos születési és halálozási helyével és időpontjával kapcsolatban, másfelől tételesen felsorolta a lexikonoknak és kézikönyveknek az eltérő adatait is. Megdöbbenem látva, hogy pl. Móricz Zsigmondnak négy eltérő születési időpontját tartják számon olyan lexikonok, amelyeknek főbb információit addig fenntartások nélkül elfogadtam. (Összesen kb. 600 lexikon, névtár és sematizmus feldolgozásánál tartottunk 2002-ben.)

Ekkoriban figyeltem fel arra is, hogy Lisznyai Kálmánál az 1823-as születési év mellett tört lándzsát főnököm, de az eltérések között ott volt az 1821-es év is, forrásként pedig egy korabeli kislexikon. Nem tévedés, egy 1846-ban megjelent névtár szerint a költő 1821. október 13-án született.¹ Érdekelt, hogy vajon mi lehet ennek a jelentős eltérésnek az oka.

Annak, hogy egy-egy személy pontos születési dátumát nem ismerjük, számos oka lehet. Az 1820-as években vagy még korábban született keresztényeknél nem is nagyon lehet kideríteni, hogy napra pontosan mikor születtek, így ilyen esetekben célszerű elfogadnunk azt, hogy ők maguk (véltetően szüleik elbeszélése alapján) mit gondoltak erről, mert az egyetlen hiteles dokumentumban, a keresztelési anyakönyvben ekkoriban még általában csak egy dátum szerepelt: az „eseményé”. Márpedig az nem a születés volt, hanem a keresztelés. Hiszen az újszülöttet pogánynak tekintették, aki csak a keresztelés szertartása által vált valamelyik felekezet tagjává, s lett katolikussá, reformátussá, evangélikussá stb. Így tehát nem is lehetett őt beírni sehová sem, amíg a szertartás meg nem történt, hiszen a

---

¹ Ponorí Thewrewk József 1846. *Magyarok születésnapjai. Második közlés, a' multat és jelent illető.* Pozsony. 101.

születési anyakönyv a polgári társadalom „találmánya” volt, amelyet Magyarországon csak 1895-ben vezettek be. De már jóval korábban, az egyes vallási közösségeknél eltérő időpontban, ám általában az 1840-es évek elején kezdett általánossá válni az a gyakorlat, hogy az adatsor nem egy, hanem két dátummal kezdődik, amelyeknek fejlécei jelezték is, hogy az első a születésnek, a második a keresztelésnek a napja.

Lisznyay Damó Kálmán
(A kép forrása: <https://www.infonograd.hu>)

Ma már szokatlan módon leggyakrabban azt látjuk, hogy a születést követő napon történt a keresztelés. A sietség oka a magas csecsemőhalandóság volt, s az a széles körben elterjedt vélekedés, amelyet a katolikus egyház az I. Vatikáni Zsinatig (1870–71) képviselt, vagyis hogy a megkereszteletlen csecsemők nem üdvözülhetnek. (Az előkészületekre: tisztálkodásra, öltözködésre, a pap vagy a lelkész értesítésére, az általa megadott időpont alapján a keresztszülők értesítésére általában elegendő volt ennyi idő.)

Nem meglepő: ha csak az anyakönyv vagy az annak alapján kiállított keresztlevél állt rendelkezésre, és a családi hagyomány feledésbe merült, akkor (az 1820-as években vagy még korábban születetteknél) az azok-

ban szereplő egyetlen dátumot tekintették az életrajzírók az érintett személy születésnapjának. Így aztán gyakori volt az apróbb, rendszerint mindössze egy napnyi tévedés. Berzsenyi Dániel valószínűleg május 6-án született, ahogyan ő maga állította egy 1809-ben Kazinczy Ferencnek írt levelében (noha ugyanakkor azt írta, hogy 29 éves, pedig akkor már 33 volt), Madách Imrének is egy leveléből tudjuk, hogy január 20-án született. De még az ő esetükben is a lexikonok zöme születési időpontként a keresztelés napját közli, az előbbi esetben a nemesdömölki evangélikus, az utóbbiban az alsósztrégovai katolikus anyakönyv alapján, vagyis május 7-ét, ill. január 21-ét. Ritka az olyan eset, amikor az évszám is kétséges, vitatott. Ilyesminkább a régmúlt századokban élt személyeknél fordul elő. De azért lehet találni 19. századi eseteket is. Kossuth Lajost csak azért nem sorolnám közéjük, mert kiváló történészünknek, Nagy Ivánnak a könyvében az 1806-os születési év nyilván csak nyomdahiiba.² De Akadémiánk egykori elnökének, gróf Dessewffy Emilnek az 1814-es születése nem feltétlenül az. Márpedig Szinnyi József korszakalkotó művében ez szerepel.³ Ő is éppen két évvel korábban, 1812-ben született, miként azt az 1866 elején kelt gyászjelentésében az „életének 54. évében” kifejezés egyértelművé teszi. Nagy Iván és Szinnyi József munkái ma is megkerülhetetlenek (ha valakinek az életrajzára vagy a családfájára kíváncsi vagyok, ma is az ő műveiket emelem le elsőként a könyvespolcomról). Egyáltalán nem példátlan esetről van tehát szó: a több éves eltérés ritka ugyan, de olykor mégis előfordul lexikonjainkban és kézikönyveinkben.

Eleinte egyébként magam is kételkedtem Ponor Thewrewk József adatának hitelességében. Mellette szólt, hogy akár személyesen ismerhette az ifjú Lisznyait, ellene szólt viszont, hogy a régi könyvekben már csak technikai okból is sok a pontatlanság, hiszen a szerző nem írógéppel készített, hanem kézzel írt szöveget bocsátott a nyomdász rendelkezésére, aki a számokat könnyen félreolvashatta. (Habár a kézzel írt 1-es számjegy fölé akkoriban igen gyakran egy pontot tettek.) Érdekes, hogy az 1863. február 12-én Budán elhunyt költő gyászjelentésében az állt, hogy életének negyvenkettedik évében történt a tragédia, nem pedig a negyvenedik évében. Lehetséges, hogy a felesége, dabasi Halász Ida is éppen két évet tévedett volna?

A kétségek eloszlatásának legjobb módja az, hogy elővesszük az anyakönyvet vagy annak mikrofilmen lévő másolatát (bár ma már elegendő az

² Nagy Iván 1860. *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. VI. kötet. Pest. 381.

³ Szinnyi József 1893. *Magyar írók élete és munkái*. Hornyánszky, Budapest. II. 319.

említett lehetőségek helyett a világhálót igénybe vennünk). Ezt tettem én is, bár akkor már tudtam, hogy az 1821-es év a helyes: a Szécsényben élő és Salgótarjánban tevékenykedő Galcsik Zsolt levéltáros elmondta ugyanis, hogy ő megnézte az anyakönyv mikrofilmjét, később pedig kiderült, hogy Zólyomi József, szintén az anyakönyv alapján, ugyancsak ezt az évet adta meg.⁴ Galcsik Zsolt még egy fontos körülményre hívta fel a figyelmemet: csak egy Lisznyai Kálmán született akkoriban? Felmerült ugyanis az a lehetőség, hogy az érintett szülőfalujában, Herencsényben előbb 1821-ben született egy Kálmán névre keresztelt fia Lisznyay Márknak és Lisznyay Teréziának (akik még 'y'-nal írták a nevüket), ő azonban meghalt, s a két évvel későbbi újszülöttet ismét Kálmánnak keresztelték. (Akkoriban ez nem is volt túlzottan ritka.) Az anyakönyv mikrofilmje aztán végképp meggyőzőtt arról, hogy nem két személyről van szó, hanem egyről, aki valóban 1821-ben született.⁵ A hónap is világos: október, de hogy melyik napon, azt nem tudjuk. Különös módon Ponori Thewrewk Józsefnél (csakúgy, mint a későbbi lexikonokban) 13-a szerepel, míg az anyakönyvben 5-e (ami nyilván keresztelési dátum). A fordítottja hihető lenne: 5-én születik valaki, s mivel a keresztszülők az ország távoli vidékén élnek, ezért csak 13-án keresztelik meg. El kell tehát fogadnunk, hogy a 13-a (nem tudni, honnan származó) félreértés, és csak az a biztos, hogy a keresztelő időpontja 1821. október 5-e volt.

Az anyakönyvek információi a legmegbízhatóbb forrásaink közé tartoznak, de azért tévedések néha azokban is előfordulnak. Alsósztrégován pl. 1831 végén a katolikus esketési anyakönyvbe azt írta a plébános, hogy abban az évben nem volt esküvő, aztán 1832-ben, miután már beírt egy januári egybekelést, következett egy 1831 novemberi esküvőnek a feltüntetése. (Úgy látszik, az esemény időpontjában, ki tudja, miért, nem állt rendelkezésre az anyakönyv, utólag pedig hosszú időre megfeledezett a plébános a bejegyzés pótlásáról.) Az ilyesmi ugyan ritka volt, de néha azért előfordult: a dátumoknak sorról sorra szigorú időrendben kellene következniük, néha mégis előfordul egy-egy eltérés. Olykor a házasulandóknak az anyakönyvben feltüntetett életkora se felelt meg a valóságnak; úgy látszik, az életkort „bemondás” alapján írták be.

A legkülönösebb azonban az, hogy bár a szülők neve mellett református vallásuk is szerepelt, Lisznyai keresztelését mégis a herencsényi katolikus anyakönyvben találjuk. Ez ellenkezik az akkori szokásokkal (amelyek

---

⁴ Zólyomi József 1998. *Herencsény története*. Balassagyarmat. 208–211.

⁵ Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Országos Levéltára. 5325. sz. mikrofilm.

vélhetően az egyes felekezetek vezetői közti megállapodásokat követték). Mivel a legközelebbi református gyülekezet a távoli Losoncon volt, ezért ilyen esetben általában a legközelebbi evangélikus anyakönyvben találjuk a református szülők gyermekeit; így pl. a Csécsén született Fráter Erzsébetet Szirákon keresztelték. Lisznyai esetében is az lett volna a megoldás, ha Bérben keresztelik meg őt. Ám valamiért mégsem ez történt.

És most lássuk, mi okozhatta a hibát, a születési év két évnyi eltérését! Egyszerű tévedés történt volna? Valószínűleg nem. Sokkal inkább szándékos megtévesztésről lehetett szó. Lisznyairól ritkán és keveset írtak a halála után, ezért is olyan jelentős Szilágyi Mártonnak a 2001-ben megjelent monográfiája,⁶ hiszen nem sokat meríthetett a korábbi életrajzokból, igen sok részletnek kellett elsőként utánajárnia. Egy félreértés folytán ő is az 1823-as születési év mellett foglalt állást, ugyanakkor ő világított rá arra: a költőnek érdekében állhatott, hogy fiatalítsa magát. 1846–47-ben egy zálogper folyt Lisznyai Kálmán és gyámja (apja), Lisznyay Márk ellen.⁷ Látszólag ez is az 1823-as születés mellett szól, hiszen ebben az esetben csak 1847. október 13-án vált volna nagykorúvá; csakis ezért állhatott apja gyámsága alatt. De meg is fordíthatjuk a magyarázatot. A birtokvesztést elkerülendő a családnak érdekében állt, hogy a „tékozló fiút” fiatalítsa. Hogy ez miként történt: hamisan tanúskodó személyekkel, hamisított keresztlevéllel vagy más módon, azt nem tudjuk. Szilágyi Márton már könyve elején megjegyezte: „sehol nincs annak nyoma, hogy Lisznyai 1821-et tekintette volna születési évének”.⁸ Ám ezen nem csodálkozhatunk, hiszen utólag is felelősségre vonhatták volna őt, ha beismeri, hogy születési évének meghamisításával került el egy súlyos pénzügyi krízis következményét. Jó oka volt tehát arra, hogy élete végéig elhitesse magáról, hogy 1823-ban született. De azért a felesége nyilván tudta, hogy valójában két évvel korábban, férje gyászjelentésében ezért áll az, hogy „életének negyvenkettedik évében” halt meg.

Lisznyai családneve

Nagy Iván még a 'D' betűvel kezdődő családneveknél írta le a lisznyói Damó család leszármazását.⁹ Bár a költő születési időpontjaként ő is az

⁶ Szilágyi Márton 2001. *Lisznyai Kálmán. Egy 19. századi írói életpálya társadalomtörténeti tanulmányai*. Argumentum Kiadó, Bp. (Irodalomtörténeti füzetek 149.)

⁷ Szilágyi i. m. 36–37.

⁸ Szilágyi i. m. 17.

⁹ Nagy 1858. i. m. III, 226–228.

ominózus 1823. október 13-át említette, a nevet illetően nem vétett hibát: az elterjedt konvenciókat követte. Mint ahogyan a család is helyesen járt el, amikor az előnevet családnévvé változtatta. A helységnév Lisznyó, ennek toldalékolása azonban, ha előnévről van szó, akkor lisznyói, ha családnévről, akkor viszont Lisznyai vagy Lisznyay. [Az 'i' hangra végződő családneveket hol 'i'-vel, hol 'y'-nal, néha 'j'-vel (Fáj, Bezerédj), esetleg 'y'-nal írják, de az előnevek mindig 'i'-re végződnek.] A félreértések elkerülése végett Nagy Iván egy utalót is írt az 'L'-betűvel kezdődő családnevek megfelelő helyére: „**Lisznyai család.** *Lásd igaz nevén Damó cs.*”¹⁰

Különös ez a kettősség, de a nevek világában egyáltalán nem rendhagyó. A baranyajenői Jeney család vagy a csíksomlyói Somlyay család esetében is hasonló eltérést tapasztalunk. Azért a névváltoztatás mégis furcsa. Ritka eset, amikor valaki elhagyja a családnévét, és helyette a nemesi előnevét használja családnévként. Am ilyen „rejtőzködésre” éppen Nógrádban találunk példát. Madách ifjúkori szerelmének, Gyürky Amáliának és férjének, Ottlik Ákosnak egy fia született: István, akit halálakor már Ozory (Ottlik) Istvánnak írt a gyászjelentés. Amikor Amália dédunokáját 1990-ben felkerestem, őt már dr. Ozory Aladárnak hívták. Bár a névváltoztatás okát nem tudtam meg tőle, a magyarázatát azonban igen. A család felsőozoróczi és kohanóczi előnevei közül az előbbi a mai Horné Ozorovce (Felsőozor) településből származik, ahol valóban éltek Ottlikok, mint ahogyan Lisznyón a Damó család tagjai, vagyis mindkét esetben az előnév egyúttal a család származási helyével is megegyezik. Különös, hiszen az Ottlikok kiterjedt családfáján (amelyen az író Ottlik Géza is megtalálható) nincsen hasonló eset, feltételezhető tehát, hogy nyomós oka lehetett a névváltoztatásnak. Egy családtag 1990-ben úgy értesült a rokonságtól, hogy Ottlik Ákos váltóhamisítási ügybe keveredett, ezért kényszerült elhagyni Nógrád megyét. Tény, hogy korábban a másodaltárságig emelkedett a hivatali ranglétrán, végül azonban irattárosként fejezte be aktív pályafutását Debrecenben, és ott is halt meg. Úgy látszik, már fia is az Ozory nevet vette fel, s talán csak a régi ismerősei kedvéért írták be gyászjelentésében zárójelbe az Ottlik nevet, utalva ezzel arra a tényre, hogy eredetileg így hívták őt.

Érdekes, hogy Lisznyai Kálmán mindkét fia visszatért az eredeti családnévhez, bár erdélyi szokás szerint előnevüket is nagy kezdőbetűvel írták: Lisznyai Damó Elemér és Lisznyai Damó Tihamér. 2006-ban aztán nem volt nehéz dolgom, amikor a ma élő leszármazottak után kutattam: egy ma

---

¹⁰ Nagy 1860. i. m. VII, 144.

már elfeledett könyvben, a *Budapesti egyéni előfizetők telefonkönyvében* sikerült megtalálnom a költő dédunokáját: Damó Elemért, és később a lakásán is meglátogattam őt. Ő tehát visszatért az eredeti Damó családnévhez.

Az erdélyi névhasználat egyébként is eltér más vidékek névhasználatától. Miközben szűkebb szülőföldjén a tibetológust Kőrösi Csoma Sándornak hívták, és a mai Magyarországon is ezt tekintik hivatalosan a nevének, a régi Magyarországon a lexikonokban gyakran a 'Cs'-nél találjuk meg őt. Így Szinnyei Józsefnél is, Nagy Iván pedig nem is tehetné más helyre, hiszen ő nem a személyről, hanem a családról írt, akkor viszont világossá kell tenni (a nevek egymás utáni elhelyezésével), hogy két Csoma család volt: a kőrösi és a ragyolczi. A nagyvilág azonban nem követ minket: Alexander Csoma de Kőrös munkáit a külföldi könyvtárakban általában a 'C'-vel kezdődő neveknél helyezik el.

Ma már az előnév szokatlan, és bizonyára sokak számára fölöslegesnek is tűnik, akárcsak a keresztnévek halmozott használata. Pedig éppen napjainkban lenne nagy szükség, ha nem is nemesi előnevekre, de az azonos nevű hírességek valamiféle szabályozott megkülönböztetésére. Kínos, ha egy név hallatán egy balett-táncost összetévesztenek egy festővel, vagy egy építésmérnököt egy zeneszerzővel. Szokás is ez ellen valamilyen módon védekezni. A leggyakoribb megoldás az, hogy a családnév után egy nagybetűt helyeznek el, és pontot tesznek utána, mintha csak rövidítésről lenne szó. (Pl. Molnár C. Pál.) A számtalan Nagy István, Kovács Pál stb. megkülönböztetése már 150 évvel ezelőtt is gondot okozott olykor. Nagy Ivánt, a híres családtörténeti mű szerzőjét vajon hol találjuk meg a saját könyvében? Erre nem is olyan könnyű rájönni, mivel kétszáz különböző Nagy nevű családot sorolt fel. Az övé történetesen a felsőgyőri Nagy család volt (nem tévesztendő össze a felsőőri Nagy családdal), ám ha ezt nem tudjuk, akkor sok időt tölthetünk el a keresgéléssel.

Amikor az első világháború után a nemesi címek és előnevek hivatalos használatát eltörölték, voltak, akik kettős családnévet vettek fel, hogy valamiképpen megőrizzék az előnevüket is. Tudnunk kell, hogy a kettős családnéveknél kötőjelet kell használni, éppen azért, hogy a nemesi előnevekkel ne lehessen összetéveszteni a kettős családnév első tagját (pl. Bajcsy-Zsilinszky). Így lett a Nagy Ivánnál még szegedi előnevet viselő Maszák családból Szegedy-Maszák család.